

Araştırma Makalesi/Research Article

MEDYADA ROMANLARA YÖNELİK KALIPYARGI VE
ÖNYARGILARIN SUNUMU

PRESENTATION OF STEREOTYPES AND PREJUDICES AGAINST THE
ROMANI IN THE MEDIA

Hasan H. TAYLAN*, İsmail BARIŞ**

Geliş Tarihi: 7 Mayıs 2023
(Received)

Kabul Tarihi: 19 Haziran 2023
(Accepted)

ÖZ: Sosyal ve kültürel ilişkilerden, ekonomik hayattan dışlanmış, yoksulluk çemberindeki dezavantajlı kesimler içinde yer alan Romanlar, dünya genelinde ya da Türkiye özelinde ayrımcılığa ve hor görülmeye maruz kalmış; genelde yer aldıkları ülkelerin yoksun ve istenmeyen şartlarda yaşayan dezavantajlı kesimlerdendir. Dezavantajlı olmalarında Romanlara yönelik önyargıların payı da büyüktür. Romanlara yönelik önyargıların en temel kaynaklarından biri de şüphesiz içinde bulunduğumuz yüzyılda hayatımızın önemli bir parçası haline gelen iletişim teknolojileri gelmektedir. Özellikle televizyon, içerdiği görsel, işitsel ve dramatik unsurlarıyla ve internet, içerdiği çoklu medya özelliğinin de etkisiyle bireysel ve toplumsal tutumların ve değerlerin şekillendirmesinde, pekiştirmesinde, değiştirmesinde başat role sahiptir. Bu çalışmada, en fazla ayrımcılığa maruz kalmış dezavantajlı sosyo-kültürel gruplardan Romanlara yönelik toplumda var olan önyargıların medyada nasıl yeniden üretildiği televizyon dizileri, filmler ve sosyal medya üzerinden ortaya konulacaktır. Bu kapsamda Romanların konu edinildiği *Ateşli Çingene* ve *Gırgıriye* filmi, *Cennet Mahallesi* dizisi ve Romanlarla sosyal medyadaki algıyı ortaya koymak için ekşisözlük platformundaki yorumlar, kalıpyargılar ve önyargı bağlamında incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Romanlar, Medya, Önyargı, Kalıpyargılar

ABSTRACT: Especially in the social, cultural, and economically disadvantaged groups, Romani people have been subjected to the greatest discrimination and disdain both in the world and in Turkey; the society they live in is the most disadvantaged groups, the poorest, disadvantaged groups living in adverse conditions. The disadvantages are bigger in the stereotypes and prejudices of Romani. One of the most fundamental sources of stereotypes and prejudices against Romani is of course the communication technologies that have become an integral part of our lives in this century, starting with the last quarter of the last century. In particular, television has become a dominant role in shaping, reinforcing, and

* Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, htaylan@sakarya.edu.tr, 0000-0002-3968-7546

** Prof. Dr., Üsküdar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ismail.baris@uskudar.edu.tr, 0000-0001-8371-1243

changing our attitudes and values because of the visual, auditory, and dramatic elements it contains and the multimedia content it contains. In this study, the prevailing prejudices and stereotypes about Romani from the most disadvantaged cultural groups exposed to discrimination will be revealed through television series, films, and news in terms of reproducing in media. In this context, the news about *Ateşli Çingene*, *Gırgıriye* film series, and *Cennet Mahallesi* shortly after publication, and the last one-month news about Romani published on the internet (*ekşisözlük*) will be reviewed in the context of stereotypes and prejudice through qualitative content analysis.

Key Words: The Romani (The Roma), Media, Prejudice, Stereotypes

GİRİŞ: AYRIMCILIĞA DAİR TEORİK PERSPEKTİF

Kalıpyargılar ve önyargılarla beslenen damgalama, ayrımcılığın ve insan hakları ihlalinin en açık şekillerinden olup, sosyal ilişkilerde içinde yaşadığımız çağımızın en önemli problemlerindedir. “Ben/biz” ve “öteki/ler” ayrımı; bu ayrımı besleyen kalıpyargılar; ötekileştirme ve damgalama yoluyla “öteki”ni sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik alandan dışlamaktadır.

Çayır (2012: 11-13), ayrımcılığın sosyolojisini yorumlayabilecek teorik çıkarımları –ki bu teorik açıklamalar, perspektifimizin oluşmasında önemlidir- özetle şöyle açıklamaktadır:

(a) Modern toplumlar doğaları gereği eşitsizliğin hüküm sürdüğü toplumlardır. Modern toplumlarda baskın ve hâkim bir grup, daha zayıf, madun ve dezavantajlı grupları tanımlayabilir, ötekileştirebilir ve damgalayabilir. Damgalayabilme yeteneği zaten toplumsal gücü ve baskın otoriteyi gösterir. (b) Damgalamayla birlikte hâkim grup ve güç, madun ve dezavantajlı gruplarla ilgili kalıpyargılar üretir. Genelde bu kalıpyargılar madun grup aleyhine olumsuzdur. (c) Kalıpyargılar, madun grubun bütün üyelerini aynı görür; bireyleri, sahip oldukları özelliklerden soyutlayıp damgalanmış/etilenmiş bir grubun üyesi haline sokar ve böylelikle grubun (üyesinin) dışlanma ve ayrımcılığına sebep olur. (ç) Ne hâkim grup ne de dezavantajlı kesimler homojen olarak değerlendirilebilir. Bir grubun içerisinde istenmeyen niteliklere ait bireyler olması mümkündür. Ne var ki hâkim grup, dezavantajlı grubu, o grubu tümüyle olumsuzlukla tanımlar, homojenleştirir. (d) Damgalanmış dezavantajlı gruplar, kendileriyle ilgili kalıpyargılara uygun davrandıklarında sorun teşkil etmez. Ancak madun grup üyesi, kalıpyargıya uyuşmayan bir role büründüğünde problem çıkar. (e) Hâkim gruplar, kaynaklar üstündeki hakimiyet ve güçlü konumunu meşrulaştırdığı ideolojilere sahiptir. (f) Bireylerin birden fazla aidiyetinin olabileceğinden hareketle aynı anda iki dezavantajlı grubun da üyesi olabilmekte; çifte dezavantajlılık yaşayabilmektedirler.

(g) Dezavantajlı gruplar da damgalanma sürecine karşı damgalanma durum ve düzeylerine bağlı olarak değişebilen birtakım stratejiler yürütebilmektedir.

Burada geçen *ayrımcılık, damgalanma, önyargı, kalıpyargılar* gibi kavramlar birbirleriyle ilişkilidir ancak her biri farklı şekilde kavramsallaştırmalardır. *Ayrımcılık*, grup ya da gruptakilere yönelik önyargıdan beslenen negatif tutum ve davranışların tümüyle ilişkili bir durumdur (Taylan ve Barış, 2015: 11).

Önyargılar, bir grup ya da gruptakilere karşı olumsuz yargıların yanı sıra hor görme, hoşlanmama, kaçınma ve nefret duymaya değin uzanan negatif duyguları içine alan tutumlara yol açar ve daha çok olumsuz tutumlarla basmakalıp inançların kombinasyonudur (Zastrow, 2013: 544). *Önyargılar*, önyargıyla yaklaştığımız birey veya gruplarla aramıza, sosyal mesafe koymamıza yol açan tutumlardır. Ayrıca önyargılar, davranışa dönüştüğünde de ayrımcılık söz konusu hale gelir (Göregenli, 2012b: 21-22). *Önyargı*, kendisini üç farklı biçimde ele verir: Bilişsel yapılarda (kalıpyargılar), duygularda ve davranışlarda (diğer grubun üyelerine sosyal mesafe koymak, ayrımcılık uygulamak, şiddet uygulamak). *Önyargının* davranışa dönüşmesi açısından belki de en az fark edileni mesafe koymaktır (sosyal mesafe). Sosyal mesafe, şiddet, nefret suçu ve ayrımcılık kadar dikkati çekmese bile şiddet, nefret suçu ve ayrımcılık yolundaki ilk duraklardan olarak değerlendirilebilir. Belirli bir grup üyelerinin ikamet ettikleri mekâna (mahalle vb.) uğramaktan kaçmak veya mekanların etnik, kültürel ya da dini gruplar halinde homojenleşerek diğerlerinden ayrışması, bireyleri “diğer/öteki” gruba karşı ayrımcılığa hazır hale koyar (Gürkaynak, 2012: 256).

Kalıpyargılar da bireyleri ya da grupları bir takım toplumsal türlere bölmeyi anlatan bilişsel yapılar olarak tanımlanabilir. *Kalıpyargılar*, belirli özelliklerin, belirli bir kanıtı dayanmaksızın belirli birey ve gruplarda var sayılmasına dair basmakalıp fikirlerdir. *Kalıpyargılar*, genellikle yanlış önermelere dayandıklarından olumsuzluk içerirler (Alp, 2016: 156). *Kalıpyargılar* ile önyargılar birbirine yakın ama karıştırılan kavramlardır. *Kalıpyargılar*, ötekilere ve ötekilerin ait olduğu gruba ilişkin olumlu ve olumsuz yargılar, inançlar ve düşüncelerken; önyargılar, ötekilere ilişkin genelde olumsuz ön yargılar, inançlar ve düşüncelerdir (Madran, 2012: 32). *Kalıpyargılar*, bir grubun bazı üyelerinin özelliklerine yönelik aşırı genellemelerdir (Zastrow, 2013: 545). Örneğin, “Romanlar/Çingeneler, neşeli insanlardır” gibi. Tüm Romanları aynı tek tip görmek ve neşeli olma özelliğini tüm Romanlara yaymak gibi. *Kalıpyargılar*, toplumun hâkim söylemi ve kültürü tarafından bazen de sosyal normlar aracılığıyla beklentiler oluşturur. Toplumsal beklentilerse örneğin Romanların “müzişyen”, “çalgıcı” olması gibi toplumsal beklentilerdir (Paker, 2012: 42-43).

Ayrımcılığa maruz kalan kişi ve gruplarla ilgili bir diğer kavram *damgalanmadır* (etiketlenme). Damga (Stigma), E. Goffman'a (2014: 12) göre, bir nitelik/sıfat ile kalıpyargı (stereotip) arasındaki bir nevi özel ilişkidir. Ancak damga, toplumun hemen her alanında sebep olduğu *itibarsızlaştırıcı* bir etkisi nedeniyle genelde olumsuz nitelik/sıfatlamalardır.

ÖNYARGININ KURBANİ OLARAK ROMANLAR

Avrupa Komisyonu (European Commission, 2004) tarafından 2004'te yayımlanan bir raporda Romanlar, istihdam, sosyal güvenlik, sağlık, eğitim, konut/barınma ve sosyal yardım ve hizmetlere erişim konularında ayrımcılığa maruz kalan kesimlerden olarak değerlendirilir (Eryılmaz vd., 2009: 427; Akkan vd., 2007: 52). Roman topluluğu, genelde yaşamış oldukları ülkelerin en düşük gelirli kültürel topluluklarındandır. Özellikle de Romanlar, sosyal, kültürel ve iktisadi olarak dezavantajlı kesimler içinde değerlendirilirler ve geçmişten bugüne kadar yaşadıkları toplumların en yoksul, yoksun, madun, olumsuz koşullarda yaşayan gruplarından biri olarak görülür (Taylan ve Barış, 2015: 9; Taylan, Genç ve Barış, 2017: 212).

Romanların karşılaşmış oldukları birçok problem söz konusudur: sosyal dışlanma ve ayrımcılık, kayıt dışı istihdam, işsizlik, yoksulluk, düşük gelir, düşük eğitim, eğitim hayatını terk, küçük yaşta evlilikler (çocuk gelinler), sokakta yaşamak, sokakta çalışmak/çalıştırılmak, yaşam kalitesi düşüklüğü, sağlık problemleri, konut, kentsel dönüşüm ve barınma problemi, yüksek suç vakaları, madde kullanımı ve bağımlılık aklı ilk gelen Roman sorunlarındandır. Burada bahse konu yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, kriminal vakalara karışma, yüksek madde kullanımı gibi Romanlara ilişkin sorunlar, Romanların ayrımcılık ve sosyal dışlanmışlığıyla da ilişkilidir. Çünkü Romanların yüz yüze kaldığı ya da bırakıldığı tüm bu sosyal sorunlar, sosyal dışlanma ve ayrımcılıkla öyle ya da böyle bağlantılıdır (Taylan ve Barış, 2015: 9; Taylan, Genç ve Barış, 2017: 214). Toplumda Romanlara yönelik sosyal dışlamanın birçok tarihsel, sosyo-psikolojik ve sosyolojik temeli vardır. Bunlar arasında Romanlara yönelik önyargı ve kalıpyargılar oldukça önemlidir. Önyargı ve kalıpyargılar da kendiliğinden oluşmaz ve yine belirli sosyo-psikolojik, tarihsel ve sosyolojik koşullar söz konusudur.

ROMANLARA YÖNELİK ÖNYARGILARDA MEDYANIN ROLÜ

Önyargı mekanizmalarının ürünü olan metinler (haber metni, anlatı, edebi eser, sosyal medya yazısı vs.), Roman kimliğini ve imgesini sıkıştırmakta; Roman olanlar ile Roman olmayanlar arasındaki iletişimi etkilemektedir. Genel perspektif

içerisinde düşündüğümüzde Romanlar hakkındaki olumsuz imge ve önyargıların özelliği, çoğunlukla Romanların bir yabancı olarak sunulmasıdır. Ayrıca Romanlar hakkındaki olumsuz sıfatlar, Roman iş ve meslekleri, Romanlara karşı olan ayrımcı ve dışlayıcı uygulamaların somut göstergeleri olarak kabul edilmektedir (Kolukırık, 2004: 5). Kolukırık'a benzer biçimde Strand'e göre de Romanlara karşı küçük düşürücü ve damgalayıcı tanımlamalar, medyada yaygın olarak Romanlara karşı geliştirilen olumsuz tasvirlerle perçinlenmektedir.

Dezavantajlı kültürel grupların ötekileştirilmesi ve olumsuz kalıpyargılanmasında iletişim teknolojileri (geleneksel ve yeni medya) önemli bir rol oynamaktadır. Medyada belirli grupları ötekileştiren söylem düzenleri ve bu ötekileştirme söylemlerini kuvvetlendirecek biçimde düzenlenen medya metin içerikleri bireyler ve toplumun geneli üzerinde önemli ölçüde olumsuz bir etkiye bulunmaktadır.

Geleneksel ve dijital medyada olayları verme ve değerlendirme biçimleri, ayrımcılığa kapı aralamaktadır. Gerek geleneksel gerekse dijital medyada haberlerin sunuluşu problemlidir. Medyada ayrımcılığa maruz kalan dezavantajlı kesimin ayrımcılığını gizleyen ve sorumluluğu ayrımcılığa maruz kalanlara yükleyen bir anlayıştan söz edilebilir. Ayrımcılığın başka bir biçimi de yok saymak, görünmez kılmak, medyada yer vermemek biçiminde olmaktadır. Medyada dezavantajlı gruplar dışlanmakta ve gündeme gelmeleri ancak kriminal çerçevede gerçekleşmektedir (Göregenli, 2012a).

Medya, önyargı ve kalıpyargıları onaylar, yeniden üretir ve oluşturur. Medya, kalıpyargıların, önyargıların ve toplumda yerleşik ve yaygın kalıpyargı ve önyargılar içeren imaj ve imgelerin oluşmasında, yeniden üretilmesi ve sürdürülmesi konusunda önemli bir noktadadır. Medya, bize toplumdaki geçerli değerlerin neler olduğunu, hangisinin makbul olduğunu, doğru ve yanlış bize söyler. Medya, taşıdığı ideolojik karakteri ile dünya görüşüne uygun imaj çizmekte ve resmettiği (ya da öğrettiği) bu imajı nasıl çerçevelememiz gerektiğini bize empoze eder. Geleneksel medyanın etkili mecrası televizyonun, gündeminde yer alan bazı temsillerin inşa edilmesi söz konusudur. Bu temsillerden yola çıkılarak oluşturulan gündeme göre toplumda hegemonya alanı oluşturulmaktadır. Yürütülen çalışmalarla; kalıpyargılar, çerçeveleme ve öne çıkarma vasıtasıyla, çeşitli grup ve sosyal tabakaların, etnik grupların, yabancıların, mesleki grupların ve kadınların erek geleneksel gerekse dijital medyada, taraflı ve dengesiz biçimde temsil edildiği ve sunulduğu ortaya çıkarılmıştır. Çelenk'e göre (2010: 225-226) medya, dezavantajlı gruplara dört tür ayrımcılık yapar: yok sayarak ya da çok sınırlı bir biçimde yer vererek, olumsuzlukların konusu haline getirerek, ayrımcı niteliklemlerle anarak ve

de nefret söylemi geliştirerek Romanlar, medya aracılığıyla ya yok sayılmakta ya da yer verilse de toptancı bir bakışla tek tip ve olumsuz biçimde yer verilmektedir.

Medya, ayrıca Romanları “eğlence”ye indirgemektedir. Romanların sorunları ve yaşamları medyada temsil edilmemekte, Romanları çoğu zaman yaygın önyargı içeren imajları içerisine sıkıştırılmakta, genellikle eğlence ve müzikle bağlantılı biçimde gösterilmekte, Roman kimliği müzik ve eğlenceyle bağlantılandırılmaktadır. Medyada sürekli olarak Romanların olumsuz ve alçaltıcı imajlara yer verilmektedir. Genelde haberlerde, film ve dizilerde olumsuzlukların konusu ya da ayrımcı nitelendirmelerle anılmaktadırlar.

Medya, haberleri ele alma biçimleri ve yorumları vasıtasıyla toplumdaki kalıpyargıları ve önyargıları yeniden üretmekte, yaygın ve yerleşik Roman imgesini ve imajını pekiştirmektedir. Medyanın Romanlara dair oluşturduğu kalıpyargılar da onlara yönelik ayrımcı tavır ve söylemleri pekiştirmekte ve bu algıyı yeniden üretmektedir. Romanlar hakkında yapılan filmler ve diziler aracılığıyla insanların kafasında tek tip bir Roman portresi çizilmektedir. Romanlar “kapı gıcirtısına oynayan, kendine has bir dil kullanan, kavga etmeden duramayan, sokaklarda çiçek satarak geçinen, insanları dolandıran” kişiler olarak yansıtılmaktadırlar.

YÖNTEM

Çalışma kapsamında öncelikle sanal ortamda oldukça yüksek bir ziyaret edilme oranına sahip bir sosyal medya platformu olan “ekşisözlük”teki 2015-2022 arasında yayımlanan Romanlara yönelik ele alınan bir başlık ve altındaki “ekşisözlük” yazarlarının yorumlarını içeren yorumlar analiz edilecektir.

İkinci olarak medyada Romanlara yönelik önyargı ve kalıpyargılar, sinema tarihinde belirli bir izleyici kitlesine ulaşmış filmler arasında sayılabilecek ve filmin merkezi konusu Roman karakter olan filmlerden “Ateşli çingene” ve “Gırgıriye” gibi iki film ve son olarak televizyon dizilerinden de belirli bir izleyici kitlesine ulaşmış “Cennet mahallesi” dizisi Romanların temsili bağlamında analiz edilecektir. Elde edilen veriler, Romanlara yönelik toplumda var olan önyargı ve kalıpyargılarla birlikte değerlendirilecektir.

BULGULAR

Sosyal Medyada Romanlara Yönelik Kalıpyargı ve Önyargı İfadeleri: *ekşisözlük* Örneği

Sosyal medya (paylaşım) sitelerinin popüler platformlarından *ekşisözlük*, “her türlü konu ve kavram hakkında, kayıtlı yazarların yorumlarını içeren katılımcı

sözlük tarzında bir ağ sayfasıdır. 1999 yılında “sourtimes.org” sitesinin bir parçası olarak oluşturulmuştur. Sloganı “Kutsal bilgi kaynağı”dır.” (Alp, 2016: 159).

Romanlara yönelik nefret söylemi ve ayrımcılık içeren ifadeler için örnek olarak; 10.02.2015 tarihinde “Çingene Deyince Yazarların Aklına Gelen Düşünceler” başlıklı paylaşım değerlendirmeye alınmıştır. Sözlük yazarlarının ilgili başlığa yaptığı yorumlara bakıldığında; 31.12.2022 tarihi itibarıyla toplam 781 kişinin yorum yaptığı görülmüştür. Yorum yapan kişilerin 1991 yorumu arasından, 888 olumsuz ifadeler içeren söylem, 422 olumlu söylem ve 681 nötr ifade tespit edilmiştir.

İfadeler arasında ağır hakaretler ve nefret söylemi bulunmaktadır. (“öyle hanım evladi olarak büyüyenlerin “ırkçılığa maruz kalmış hazin insanlar ühühühü” dediği iflah olmaz millet. Türkiye’de Kürtlerden de beterdir çingeneler ancak kolayca asimile olabileceklerinden”; “çocukken yediğim ve yemekten kurtulduğum dayaklar.” “Maalesef müzik, eğlence, neşeli insanlar gelmiyor. Yaşayanlar bilir ki birçoğu pis ve sorunlu insanlardır”); daha hafifinden önyargılar içeren ifadeler de yer almaktadır. (“medeniliği reddedip medenilerin etrafından ayrılmadan onların artıkları ile yaşamaları.” “Bir nevi asalak”. Kattıkları birtakım çeşitli olumlu renkler de bulunmaktadır. Dolayısıyla onların da haklarını yemeyelim”); toplumda var olan Roman imgesine uygun kalıpyargılar da (“cennet mahallesi gibi bir yaşam; hayat dolu, müzisyen, dertsiz insanlar”) yer almaktadır.

Sözkonusu yorumlarda “küfür/hakaret/aşağılama” ve “simgeleştirme”, “abartma/yükleme/çarpıtma” olduğu ortaya çıkmaktadır. Ekşisözlük yorumcularının/yazarlarının “Çingene” adına yaptıkları göndermeler incelendiğinde sırasıyla “hırsız (111)”, “dış görünüşleri kötü (98)” ve “uyuşturucu satıcısı (42)” oldukları yolundaki yorumları görülmektedir. Hatta Romanlar hakkında burada yer verilmeyen birçok yorumda, nefret suçu ve nefret söylemi içeren, ayrımcı, dışlayıcı ve ötekileştirici başka ifadeleri görmek mümkündür. Ayrıca yüksek oranda hakaret ve küfür içerikli ifadelerin varlığı dikkati çekmektedir.

Sinemada Romanlara Yönelik Kalıpyargı ve Önyargı İfadeleri:

Ateşli Çingene ve Gırgıriye Serisi

Yönetmenliğini Metin Erksan’ın yaptığı başrollerini Türkan Şoray ve Ediz Hun’ın oynadığı 1969 yapımı Ateşli Çingene filminin ana karakterleri Romandır. Filmdeki karakterlerin, rengarenk kıyafetler, uzun etekler, abartılı takılar gibi dış görünüşü genel Roman imajına uygun oldukları söylenebilir. Ayrıca fiziki görünüşleri itibarıyla “esmer ten, koyu renk gözler, kadınlarda uzun siyah saçlar” da toplumdaki Roman imajıyla örtüşmektedir. Filmde “göç ve yolculuk halinde olmak” gibi toplumdaki Roman algısına uygun düşen sahneler dikkati çekmektedir.

Filmdeki şarkı da Romanlara yönelik kalıpyargılardan birini yansıtmaktadır. Dahası bu kalıpyargıya filmdeki şarkıyla Roman karakterin ağzından verilmiş olmasıdır:

*“Çingeneler masa yapıp satarlar satarlar
 Çocukları göbek atarlar atarlar
 35’i bir yatakta yatarlar yatarlar
 Ah bu Çingeneler hiçbir şeye kıymet kıymet vermezler”*

Filmin başından sonuna kadar toplumdaki yaygın Roman imajına uygun roller sergilenir. Müzik yaparak yürüyenler, çocuk hırsızlığı, fal bakmak, hırsızlık, ayı oynatmak vb. birçok olumsuz kalıpyargı, önyargı ve nefret söylemi içeren sahnelerle dolu bir filmidir.

Yönetmenliğini Kartal Tibet’in yaptığı 1981 yapımı Gırgıriye filmi de Romanların yaşamına odaklanmış bir filmidir. Başrollerini Müjdat Gezen (Bayram), Gülsen Bubikoğlu (Güllü), Münir Özkul (Emin), Adile Naşit (Zekiye), Perran Kutman (Sabahat), Şemsi İnkaya (Bekir), Aysen Gruda (Sevim), Haldun Dormen ve Sümer Tilmaç (Sabri) gibi zengin bir kadroyla gösterilen film, toplumdan oldukça yoğun ilgi görmesi ve izlenmesinden dolayı ‘Gırgıriye’ temalı aşağıda belirtilen dört film daha çekilmiştir:

*“Gırgıriyede Senlik Var” (Kartal Tibet, 1981),
 “Görgüsüzler” (Osman Seden, 1982),
 “Gırgıriyede Cümbüş Var” (Temel Gürsu, 1983)
 “Gırgıriyede Büyük Seçim” (Temel Gürsu, 1984).*

Film, İstanbul’un Roman vatandaşların ikamet ettiği Sulukule semtinde geçmektedir. Bu mahal, sadece Romanların yaşadığı bir mahalledir. Filmdeki sahneler de alışlagelmiş bir roman mahallesi özelliklerine uygun aktarılmaktadır: aileler, gecekonduda (derme çatma ahşap evlerde) yaşamakta, çamaşır ve ev eşyalarını mahalle arasında yıkamakta ve kurutmaktadır. Yine Roman mekanlarına uygun yaşam tarzları filmde yansıtılmaktadır. Ayrıca Roman imgesinin temel göstergelerinden olan kalaycılık, ayıcılık, sepetçilik, çiçekçilik, müzisyenlik gibi meslekler *Gırgıriye*’nin “neşeli” Romanlarının meslekleridir.

Gırgıriye’de Romanlar hakkında “görgüsüz, hırsız, paragöz” gibi olumsuz kalıpyargılar ve ayrımcı söylem bulunmakta; “toplum içinde düştükleri durumlar, komik ve zaman zaman da alaycı bir dille verilmektedir.” (Yürüktümen, 2010: 81-96). Filmin içinde geçen aşağıdaki diyalog sinemadaki Roman imgesine ilişkin önemli örnektir:

*Güllü: Biz senin gibi pis Çingene değiliz, Romanız Roman!
 Sevim: Siz foto-roman bile olamazsınız!*

Televizyon Dizilerinde Romanlara Yönelik Kalıpyargı ve Önyargı İfadeleri:

***Cennet Mahallesi* Örneği**

Cennet Mahallesi, 10 Temmuz 2004 ile 23 Haziran 2007 arasında Show TV’de yayınlanmış bir komedi dizisidir. Hala tekrarı televizyonlarda zaman zaman gösterilmektedir. Dizide Roman karakterler, dalaverici, ayı oynatıcılığı, demircilik, sepetçilik, çiçekçilik, bohçacılık gibi meslekten kimseler, daha üst kategori olan müzisyenlik de Roman karakterlerin mesleklerindedir.

Dizide Romanlar, namuslarına düşkün, devletle barışık bir karakter olarak temsil edilmekte; “bakmayın siz onların, kavgacı, gürültücü, yoksul olduklarına, onlar aslında iyi yürekli, devletine karşı gelmeyen, namuslu, romantik ve zararsız, tehdit edici olmayan müzisyenlerdir” şeklindeki görüşle, toplumda var olan olumsuz tutum ve bakışın (kalıpyargı) yerine yeni ve olumlu tutum ve bakışın (kalıpyargı) oluşturulma çabası gözlenmektedir (Kurtişoğlu, 2010: 30). Böylece komedi unsurunun devreye girmesiyle beraber tüm negatif kalıpyargılar yumuşatılmış olmaktadır. “Arsız, hırsız, ahlaksız vb.” olumsuz Roman imajının yerine emeğiyle para kazanan Roman imajı devreye sokulduğunda Romanlar ırkları kaynaklı hiçbir sorunu olmayan, homojen kitleyle kaynaşmış, sosyal, kültürel ve ekonomik alandan dışlanmamış bir kitle olarak sunulmaktadır.

SONUÇ

Sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı kesimler içerisinde değerlendirilen Romanlara yönelik toplumda yaygın bulunan kalıpyargılar ve önyargılar, ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarında ve çifte dezavantajlı konumda kalmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Romanlara yönelik kalıpyargı ve önyargıların yeniden üretilmesinde, pekiştirilmesinde ve oluşturulmasında hem geleneksel hem de dijital medyanın yeri yadsınamaz. Romanlara yönelik toplumda var olan önyargıların medyada nasıl yeniden üretildiği televizyon dizileri, filmler ve sosyal medya üzerinden ortaya konulmuştur. Bu kapsamda Romanların konu edinildiği Ateşli Çingene ve Gırgiriye filmi, Cennet Mahallesi dizisi ve Romanlarla sosyal medyadaki algıyı ortaya koymak için ekşisözlük platformundaki yorumlar, kalıpyargılar ve önyargı bağlamında incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Sosyal medya platformu olan *Ekşisözlük*’te 10.02.2015 tarihinde başlayan “Çingene Deyince Yazarların Aklına Gelen Düşünceler” adlı bir başlık, 31.12.2022 tarihi itibarıyla değerlendirmeye alınmış; toplam 1991 yorumdan, 888 olumsuz yorum, 422 olumlu yorum ve 681 nötr yorum tespit edilmiştir. Yorumlar arasında ağır hakaret, nefret söylemi ve nefret suçu bulunmaktadır. Ekşisözlük yazarları

“Çingene” topluluğunu en çok sırasıyla “hırsız”, “dış görünüşleri kötü” ve “uyuşturucu satıcısı olarak tanımlamışlardır.

1969 yapımı *Ateşli Çingene* filmindeki karakterlerin, dış görünüş bakımından genel Roman imajına uygun oldukları söylenebilir. Filmdeki şarkılarda, diyaloglarda, sahnelerde toplumda var olan Roman imgesi pekiştirilir. Filmin başından sonuna toplumdaki yaygın Roman imajına uygun roller sergilenir. Birçok olumsuz kalıpyargı, önyargı ve nefret söylemi içeren sahnelerle dolu bir filmidir.

1981 yapımı *Gırgıriye* filminde Roman mekânlarına odaklanılır. Mekânlar, sefalet yuvalarını andıran, Roman mekânlarına uygun algıya uygundur aktarılan. Roman imajının temel göstergelerinden olan meslekler gösterimdedir. Tıpkı *Ateşli Çingene*'deki gibi *Gırgıriye*'de de Romanlar hakkında “görgüsüz, hırsız, paragöz” gibi olumsuz önyargılar, kalıpyargılar ve ayrımcı söylem bulunmaktadır.

2004-2007 yılları arasında gösterimde olan bir Televizyon dizisi olan *Cennet Mahallesi*'nde, Roman karakterler, dalaverici, ayı oynatıcılığı, demircilik, sepetçilik, çiçekçilik, bohçacılık gibi meslekten kimseler, daha üst kategori olan müzisyenlik de Roman karakterlerin mesleklerindedir.

Özetle 1969'dan 2017'ye kadar geçen sürede Roman imgesi, medyada tıpkı toplumda olduğu gibi sorunludur. Sorumluluğu sadece mağdura vermek sosyal devlet ve sorumlu akademisyenlik standartları açısından adil değildir. 2010 yılında başlayan *Roman Açılımı* adıyla anılan süreçle başlayan söylemler (T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın “Devlet adına Romanlardan özür dilemesi” vb.) ve uygulamalar (Roman Vatandaşlara Yönelik Strateji Belgesi, 2016-2021 vb.) esasen Romanlara yönelik ayrımcı uygulamalara ve dışlanma süreçlerine müdahale etmiştir. 2010'da başlayan *olumlu rüzgârla* Romanlar, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sorunlarını daha rahat ifade edebilecek mecralara kavuşmuştur. Hatta bu süreçte (2015 yılı) yayınlandığında Romanlara karşı önyargı ve ayrımcılığı kuvvetlendirdiği için tepkiyle karşılaşmış ve hakkında suç duyusunda bulunan *Roman Havası* dizisi Roman sivil toplum kuruluşlarının da etkisiyle yayından kaldırılmıştır.

KAYNAKLAR

- AKKAN, Başak Ekin, Abdullah Karatay, Başak Erel ve Goncagül Gümüş (2007). *Romanlar ve Sosyal Politika*, Sosyal ve Kültürel Yaşamı Geliştirme Derneği, İstanbul.
- ALP, Hakan (2016). “Çingenelere Yönelik Nefret Söyleminin *Ekşi Sözlük*'te Yeniden Üretilmesi”, *ilef dergisi*, 3(2), Sonbahar.

- ÇAYIR, Kenan (2012). “Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ÇELENK, Sevilay (2010). “Ayrımcılık ve Medya”, *Televizyon Haberciliğinde Etik* içinde, (der.) Bülent Çaplı, Hakan Tuncel, A.Ü. İLEF Yayınları, Ankara.
- ERYILMAZ, Sevinç, Burcu Yeşiladalı ve Gökçeçiçek Ayata (2009). “Bir Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Örneği: Roman Kadınlar”, *Gender at the Crossroads: Multi-disciplinary Perspectives 3rd International Conference on Women’s Studies*, April 20-22, 2009 Center for Women’s Studies, Eastern Mediterranean University, Edit. Nurten Kara, Eastern Mediterranean University Press.
- GOFFMAN, Erving (2014). *Damga, Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, Heretik Yayıncılık, Ankara.
- GÖREGENLİ, Melek (2012a). “Ayrımcılığın Meşrulaştırılması”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- GÖREGENLİ, Melek (2012b). “Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- GÜRKAYNAK, Esra Çuhadar (2012). “Toplumsal Temas: Önyargı ve Ayrımcılığı Önlemek İçin Bir Sosyal Değişim Aracı Olarak Kullanılabilir mi?”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- <https://eksisozluk.com/cingene-deyince-yazarlarin-aklina-gelen-dusunceler--4629147?p=19> (erişim tarihi: 31.12.2022).
- KOLUKIRIK, Suat (2004). *Aramızdaki Yabancılar: Çingener*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- KURDİŞOĞLU, Belma (2010). “Müzik ve Roman Kimliği Üzerine Üç Örnek”, *Porte Akademi*. 1(1).
- MADRAN, H. Andaç Demirtaş (2012). “Temel Beklenti Etkisi: Kendini Gerçekleştiren Kehanet”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- PAKER, Murat (2012). “Psikolojik Açından Önyargı ve Ayrımcılık”, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, Derleyenler: Kenan Çayır ve Müge Ayan Ceyhan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- TAYLAN, Hasan H. ve Barış, İsmail (2015). *Romanlar ve Sosyal Dışlanma*, Çizgi Kitabevi, Konya.

- TAYLAN, Hasan H., Genç, Yusuf ve Barış, İsmail (2017). “Roman Çocuklarında Madde Kullanım Eğilimleri: Kocaeli Romanları Örneği”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Yıl: 15, Sayı: 29, Bahar (2017/1).
- YÜRÜKTÜMEN, Musa Emre (2010). *Türk Sinemasında Çingenelerin Temsili*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ZASTROW, Charles (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*, Nika Yayınevi, Ankara.

ETİK: Bu makale, araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Yazarlar, makaleyi ortaklaşa yazmışlardır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI VE FİNANSAL KATKI BEYANI: Çalışmamın tarafsızlığı ile ilgili bilinmesi gereken bir mali katkı veya diğer çıkar çatışma ihtimali (potansiyeli) ve ilişki alanı yoktur.